

Södertörns högskola | Institutionen för Kultur och kommunikation
Kandidatuppsats 15 hp | Pedagogik med interkulturell inriktning |
Höstterminen 2010

” I skolan var det svårare, speciellt på gymnasiet”.

*En kvalitativ fallstudie av en skolas syn på lesbiska och en
lesbisks erfarenheter av skolan*

Av: Flora (Florije) Ahmeti
Handledare: Tobias Hübinette

1.0 Abstrakt

Titel: "I skolan var det svårare, speciellt på gymnasiet". En kvalitativ fallstudie av en skolas syn på lesbiska och en lesbisks erfarenheter av skolan.

Typ av arbete: C-uppsats, vårterminen 2011. Pedagogik C med interkulturell inriktning, Södertörns högskola.

Författare: Flora Ahmeti

Nyckelord: lesbiskhet, kön, homosexualitet, heterosexuallitet, feminism, queerteori.

Syftet med denna uppsats är att lyfta fram de föreställningar som finns bakom skolans värderingar gentemot homosexualitet. Mina övergripande frågeställningar är: Vilka regler måste skolan efterfölja gällande homosexualitet? Vad har lärarna för synsätt på unga lesbiska kvinnor i gymnasiet, och vilket stöd ges till gruppen? För att kunna besvara dessa frågor har jag intervjuat en gymnaiselärare och en ung lesbisk kvinna. En av de teoretiska inriktningar som under det senaste decenniet undersökt heterosexuallitet som en normativ ordning går under namnet queerteori, och det är denna jag har valt att använda mig av i min studie. Med inspiration från feministisk forskning, Gay and Lesbian Studies och den poststrukturalistiska teoribildningen fokuserar queerteorin på hur vissas sätt att organisera sexualitet privilegieras, sanktioneras och upplevs som normalt, medan andra ses som avvikande, onormala och därmed ovälkomna. Den valda metoden till uppsatsen är kvalitativ med fokus på intervjuer och livsberättelser. Resultatet indikerar att det inte finns någon specifik plan utifrån skolans värdegrund rörande hur homosexualitet skall tas upp i undervisningen. Det finns heller inget särskilt stöd till unga lesbiska kvinnor i gymnasiet.

Abstract

Title: "In school it was more difficult, especially in high school". A qualitative case study of a school's view of lesbians and a lesbians experience of school.

C-essay, Spring semester 2011, Education C with intercultural orientation.

Author: Flora Ahmeti

Keywords: Lesbianism, Sex, homosexuality, heterosexuality, feminism, queer theory

The purpose of this essay is to highlight the conceptions that exist in school towards homosexuality. My overall essay questions are: What rules does the school have to apply concerning homosexuality? What approach do the professors have towards young lesbian women and kind of support is offered to the group? In order to answer these questions I interviewed a professor and a young lesbian female. One of the surveys that has been made, as a normative order, about heterosexuality in the last decade is known as queer theory.

One of the theories that in surveys investigates homosexuality as a normative order is known as "queer theory" and it is the one I decided to use in this essay.

Inspired by feminist research, gay and lesbian studies and the poststructuralist theory, the queertheory focuses on some peoples way of organizing sexuality is privileged, sanctioned and is perceived as normal, while others are seen as deviant, abnormal and therefore unwelcome. The method chosen for this essay is qualitative with focus on interviews and life stories. The result indicates that there is no specific plan based on the schools fundamental values concerning how homosexuality should be included in teaching.

Innehåll

1.0 Förord	5
1.1 Inledning	6
1.2 Problemområde	7
1.3 Syfte	7
1.4 Frågeställning	8
2.0 Metod	8
2.1 Intervju som metod	8
2.2 Upplägg och genomförande av datainsamling	9
2.3 Bearbetning av data	10
2.4 Giltighet, trovärdighet och överförbarhet	11
2.5 Urval och avgränsning	11
3.0 Tidigare bakgrund	12
3.1 Gayvärlden från 1980 till idag	12
3.2 Homofobi och den kränkning som finns på skolan	13
3.3 Brister i skolans läromedel	14
3.4 Introduktion till RFSL	14
3.5 RFSL:s normativa arbete i relation till styrdokumentet	15
4.0 Forskningsläge	16
5.0 Teoretiska utgångspunkter	18
5.1 Queerteori- betydelsen av queer och vilka är queera	18
5.2 Relationen mellan homosexuell – gay- queer	19

5.3 På vilket sätt definieras lesbisk identitet	20
5.4 Den sexuella frigörelsen	21
5.6 Fanny Ambjörnssons användning av queerteori	22
5.6 Queerpedagogik	23
5.7 Att skapa genus	24
6.0 Reflektioner kring föreställningar som finns bakom skolans värderingar gentemot homosexualitet	26
6.1 Skolans regelverk gällande homosexualitet	26
6.2 Lärarnas attityd	27
6.3 Om tystnaden kring lesbiska och lesbiskas tystnad	29
6.4 Slutsats	31
7.0 Diskussion	31
8.0 Förslag till fortsatt forskning	32
9.0 Käll- och litteraturförteckning	35
9.1 Litteratur	35
9.2 Elektroniska källor	36

Förord

Orsaken till att jag har valt att skriva om homosexualitet i min C-uppsats grundar sig främst på de olika uppfattningar som finns i samhället i stort angående homosexualitet. För att avgränsa mig i arbetet har jag valt att studera unga lesbiska kvinnors erfarenheter av gymnasieskolan. Mitt mål har varit att försöka sätta den homosexuella världen i centrum för att därmed kunna förstå hur den heteronormativa normen regerar och reagerar.

Jag vill tacka mina informanter - tack för att ni har varit så samarbetsvilliga och mottagliga.

Jag vill slutligen framföra ett speciellt tack till min handledare Tobias Hübinette, för konstruktiva synpunkter och ett givande samarbete.

Flora Ahmeti januari 2011

1.1 Inledning

Birgitta Sevegjord som är sjukvårdslandstingsråd har genomfört en undersökning om lesbiska och bisexuella kvinnors hälsa och livsvillkor där hon menar att det är viktigt att ha fokus på en grupp som länge varit osynlig i samhället (Sevegjord, RFSL, 2005.05.13). Gruppen betalar liksom andra skatt men har inte i lika hög utsträckning kunnat ta del av hälso- och sjukvården. Fram tills nu har homosexuella män varit i fokus medan lesbiska kvinnor har varit satta på undantag. Överhuvudtaget har det alltid funnits betydligt mer forskning om bögar och deras situation än om lesbiska. Sevegjord avslutar med att argumentera för att lesbiska kräver sin plats i samhället och hoppas på att landstingen äntligen ska uppmärksamma deras rättigheter som kan hjälpa till att skapa ett mer jämlikare Sverige (Sevegjord, RFSL, 2005.05.13). Att homofobi existerar än idag råder det inga tvivel om. Diskrimineringslagen säger att heteronormen i samhället gör att det finns en grogrund för individers homofobi, eller rättare sagt inställningen att det enda rätta är att leva heterosexuellt som killar och tjejer ”ska” göra. Det uppges dessutom att mycket arbete återstår att göra med att förändra människors attityder, och främst har man riktat sig mot skolans läroplan som säger alla elever ska lära sig om homofobi samt diskutera uppfattningar om homosexuella (Westerlund, UMO, 2010.09.21). Folkpartisten Jan-Ove Jerrestål är öppen homosexuell och kommunalråd i Uppsala. Han uppger på RSFLs hemsida att skolans stöd för de homosexuella måste bli bättre lokalt. Det finns exempelvis inte så mycket litteratur eller tidningar som vänder sig till homosexuella. Detta är nödvändigt för att synliggöra homosexuella i samhället. Jerrestål anser dessutom att det är viktigt för unga homosexuella att kunna ha förebilder på många olika plan och inom olika yrken i samhället. Jerrestål hävdar att det är bedrövligt att man inte har kommit fram till ett beslut om ändring i lagen gällande homosexualitet, och han menar att skolan är en viktig arena för att synliggöra bögar och lesbiska. Likaså är det viktigt med fortbildning av skolans personal såsom kuratorer, skolsköterskor och lärare för att kunna hjälpa och stödja bi- och homosexuella elever (Nilsson, 24 feb). Enligt diskrimineringslagen är vi alla jämlika och det skall heller inte spela någon roll var vi kommer ifrån, vilken hudfärg vi har eller vilken sexuell läggning vi har. Vi är alla människor och skall därmed alla behandlas lika i samhället. Ju begripligare omvärlden och människors beteende är, desto lättare blir det för individen att hantera den. Istället är vi fast i det tvingande könsmonster som finns; läroplanen i skolan lär ut sex och samlevnad för skolungdomar men inte sällan hoppar man över ämnet homosexualitet (Westerlund, UMO). Intresset för unga homosexuellas situation i

skolan och i samhället härrör från att jag har vänner som är homosexuella. Min uppfattning är att samhället fortfarande är starkt heteronormativt, och som lesbisk är det nödvändigt att hela tiden hävda sig och stå upp för sin rätt. Detta faktum tror jag ökar svårigheten att skapa sig en homo- eller bisexuell identitet, särskilt som tonåring då en ny identitet söks i glappet mellan att vara barn och vuxen. Som kvinna och som lesbisk står man inför för en dubbel börda i samhället. Talar man om den homosexuella världen så lyfts männen oftast upp, dels för att vara just män men också för att de är homosexuella män. Min uppsats genomsyras av ett interkulturellt perspektiv då Sverige idag är ett mångfaldssamhälle vilket även avspeglar sig i skolan. Wernersson (2006) menar att frågor om kön och genus har varit osynliga inom pedagogiken då man inom pedagogisk forskning lägger stor tonvikt på individen. För verksamma pedagoger innebär detta att man måste ta tillvara på mångfalden samt anpassa verksamheten utifrån elevernas olika behov och förutsättningar.

1.2 Problemformulering- 1.3syfte och 1.4frågeställningar

Hur kommer det sig att det traditionella könsmönstret fortfarande kvarstår? Faktumet är att många homosexuella ”kommer ut ur garderoben” väldigt sent i livet. Beror det på att stödet kring det tabubelagda ämnet homosexualitet är otillräckligt i skolan? Det jag vill belysa med min undersökning är hur skolverksamheten ser på homosexualitet och hur en lesbisk ung kvinna själv upplevde sin skoltid. Det är skolans ansvar att ta del av problemen och försöka upplysa ungdomar redan i en tidig ålder om homosexualitet samt vad det står för. Organisationen RFSL arbetar konstant med dessa frågor och bekämpar den diskriminering som råder på många arbetsplatser i samhället. Precis som Jerrestål säger så måste man arbeta för att synliggöra homosexuella i samhället och detta arbete måste börja redan i skolan. Diskrimineringslagen säger att det är olagligt att diskriminera någon på grund av vem personen gillar och det anses även vara ett allvarligt brott. Detta kallas ofta hatbrott, till exempel när någon misshandlar eller trakasserar någon på grund av den personens sexuella läggning (Westerlund, UMO, 2010.09.21).

Syftet med denna fallstudie är att lyfta fram de föreställningar som finns bakom skolans värderingar gentemot homosexualitet. Mina övergripande frågeställningar är: Vilka regler måste skolan efterfölja gällande homosexualitet? Vad har lärarna för synsätt på unga lesbiska kvinnor i gymnasiet vad finns det för stöd i skolan, hur ser det stödet ut?

För att kunna besvara dessa frågor har jag intervjuat en gymnasielärare och en ung lesbisk kvinna. En av de teoretiska inriktningarna som under det senaste decenniet undersökt sexualitet som en normativ ordning går under namnet queerteori, och det är denna jag har valt att använda mig av i min studie. Med inspiration från feministisk forskning, Gay and Lesbian Studies och den poststrukturalistiska teoribildningen fokuserar man hur vissas sätt att organisera sexualitet privilegieras, sanktioneras och upplevs som normal, medan andra mer avvikande, onormalt och därmed ovälkomna (Ambjörnsson, 2004:14). Medan feminismen sedan länge har poängterat att genusrelationer är hierarkiska till sin natur, så breddar queerteorin dessa tankar till att även gälla sexualiteten. Queerteorin undersöker hur heterosexualiteten som institution, maktordning och norm reproducerar specifika hierarkier och därigenom skapar vissa sorters identiteter.

2.0Metod

2.1Intervjun som metod

Jag har valt att i min studie använda mig av kvalitativ metod i form av intervjuer. I den kvalitativa forskningen är förhållningssättet förutsättningslöst, då jag som forskare möter nya situationer. Forskaren strävar efter en helhetsförståelse för att få en så fullständig bild som möjligt av situationen (Olsson, Sörensen, 2008,s 63-65).

Den kvalitativa forskningens förståelseform är förenad med en alternativ syn på social kunskap, mening, verklighet och sanning inom samhällsvetenskaplig forskning. Det rör sig inte om att kvantifiera objektiva data utan om att tolka meningsfulla relationer (Kvale, 1997). Syftet med att använda intervjuer i min studie är att kunna få en djupare förståelse och inblick i informanternas tankar och upplevelser kring problemet. En intervju kan leda till nya insikter och den intervjuade kan under intervjuens lopp komma att förändra sin beskrivning av eller uppfattning om ett visst tema (Kvale, 1997). Samtalen med mina informanter utgjordes av djupintervjuer. En intervju genomfördes med en lärare på ett gymnasium för att få en insikt i vad lärare anser om det här problemet men även hur skolans roll och ansvar förhåller sig till detta, och de frågor som ställdes till läraren handlade om denna någonsin kommit i kontakt med frågor rörande homosexualitet i sin undervisning, och hur har det i så fall sett ut samt om läraren anser att elever på gymnasiet får tillräckligt mycket information om homosexualitet, och om inte varför?

Intervjun med den lesbiska kvinnan gjordes som en livsberättelse då jag var intresserad att veta hur människor ger sina liv mening och skapar sin identitet. En livsberättelse är en berättelse som en person berättar om sitt liv utifrån valda aspekter av detta. Människors egna tolkningar av sig själv sätts i centrum då berättelser artikulerar våra vardagserfarenheter och skapar ordning och mening i vårt dagliga liv. Denna syn på livsberättelser som vetenskaplig metod tillerkänner narrativitet såsom en grundläggande aspekt för frågor om hur den sociala verkligheten upplevs och hur vi kan få kunskap om den (Johansson, 2005). Jag valde att använda mig av livsberättelsemetoden då jag intresserar mig för att få en större förståelse för den intervjuades livsvärld och perspektiv, och för att informanten själv skulle kunna förmedla det som hon anser vara viktigt med fokus på mina frågeställningar.

2.2 Upplägg och genomförande av datainsamling

Informanterna har jag rekryterat på olika sätt. Den unga lesbiska kvinnan känner jag vagt via en vän. Läraren på det gymnasium i Stor-Stockholm som jag har valt att intervjua hittade jag genom att besöka skolan om tala med skolledningen om min uppsats som sedan hittade en lämplig lärare åt mig. Eftersom jag valt kvalitativa intervjuer som metod har jag utformat egna frågor utifrån frågeställningarna som jag ställde till läraren. Min informant fick möjlighet att tala fritt kring frågorna, och följdfrågor uppkom även när jag tyckte att informanten tagit upp något viktigt och intressant för min undersökning. Jag eftersträvade ett lugnt tempo på intervjun och gav informanten tid att tänka efter och reflektera. Detsamma gällde livsberättelsen med den unga lesbiska kvinnan. Jag började med att presentera min studie, och därefter fick hon fritt berätta om sitt liv. Innan jag utformade mina frågor till mina informanter började jag med att studera litteraturen på området för att få idéer och uppslag och kunna precisera mitt syfte. Syftet med att göra en djupintervju och livsberättelse var främst att undersöka hur informanterna reflekterade kring och relaterade till homosexualitet och föreställningarna som finns bakom skolans värderingar. Det kändes lättare att börja prata om ämnet på en mer generell nivå. Jag eftersträvade också att mina informanter skulle känna sig trygga och själva välja graden av intimitet i intervjun. Min första intervju genomfördes med den unga lesbiska kvinnan och fungerade mer som ett samtal. Det ägde rum på ett café i Stockholm vid två tillfällen, och intervjun varade första gången mellan 60-70 minuter och andra gången i 30 minuter. Intervjun spelades efter informantens godkännande in via en bandspelare. Enligt Steiner Kvale (1997) ska

intervjuaren sträva efter att skapa en god kontakt genom att lyssna uppmärksamt och visa intresse, förståelse och respekt för vad informanten säger. Den intervjuade bör ges en bakgrund till intervjun, och intervjuaren bör berätta om syftet med studien, om användningen av bandspelare och så vidare.

2.3 Bearbetning av data

Jag valde att transkribera samtliga intervjuer ordagrant eftersom jag anser att det då är lättare att få en överblick över materialet. Jag har försökt att vara så noggrann som möjligt genom att lyssna igenom materialet flera gånger. Detta har underlättats av en god inspelningskvalité. Utskrifter av intervjuer är en process i sig då ett muntligt material ska omvandlas till ett skriftligt sådant, och det innebär därför att materialet tolkas och till viss del översätts (Kvale, 1997). I redovisningen av resultaten använder jag mig i stor utsträckning av citat. Där har jag, för att öka läsbarheten, valt att ta bort vissa småord som varken gör till eller från för meningssammanhanget.

Efter transkriberingen sorterade jag upp mitt empiriska material utifrån mina två frågeställningar i två teman. Den första delen kom att handla om vilka regler skolan måste efterfölja gällande homosexualitet, då fokus är på skolan och vad styrdokumenten säger. Den andra delen kom att handla om synsätten hos läraren vad gäller unga lesbiska kvinnor i gymnasiet och hur stödet ser ut. Genom att sortera upp dessa två delar blev det lättare att jämföra och kombinera informanternas svar och tydligare se eventuella samband mellan lärarens utsaga och vad styrdokumenten säger, men också satt i relation till den unga lesbiska kvinnans erfarenheter. Jag jämför, ställer och bryter sedan de två intervjuerna mot varandra i analysen av materialet. Jag kommer även att ge en översikt över RFSLs arbete för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter som en bakgrund till studien. Jag tycker att det är relevant att ha med RFSL i min studie då de kan bidra med en insikt i hur de arbetar med dessa frågor från ett normativt perspektiv och hur de gör för att motverka diskriminering. Jag vill dock poängtera att min analys kommer att bygga på intervjupersonernas åsikter, erfarenheter och funderingar kring ämnet.

2.4 Giltighet, trovärdighet och överförbarhet

Begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet utgår från en positivistisk vetenskapssyn

och appliceras enklast på kvantitativa studier. Validitet innebär en frånvaro av systematiska mätfel och påvisar om forskaren har mätt det hon/han avsett att mäta. Vissa forskare antyder att validitetsbegreppet bör användas även i relation till kvalitativa studier, men att det till viss del då bör ges en ny innebörd (Kvale, 1997). I min studie avser inte att mäta någonting, utan snarare vill jag undersöka informanternas upplevelser och tankar. En fråga som ständigt ställs till intervjuundersökningar är om resultaten är generaliserbara. Den vetenskapliga kunskapen ställer också ofta anspråk på generaliserbarhet; samhällsvetenskapen har i sin positivistiska variant som mål att skapa lagar för det mänskliga beteendet som kan generaliseras universellt. Från ett humanioraperspektiv är i stället varje situation unik och varje fenomen har sin egen inre struktur och logik. Inom psykologin har naturvetenskapligt orienterade skolor som behaviorismen sökt efter universella lagar för mänskligt beteende, medan den humanistiska psykologin har betonat varje enskild persons unikhet. I ett postmodernt perspektiv ersätts sökandet efter universell kunskap av heterogenitet och en kontextualisering av kunskapen. Stake (1994) menar att ”den kvalitativa fallstudien karakteriseras av att forskaren, på platsen, lägger ner betydande tid på att personligen träda i kontakt med de verksamheter och operationer som hör till fallet, att han/hon reflekterar och granskar noga innebörden av vad som sker” (Kvale, 1997). Oftast väljs inte intervjupersonerna slumpmässigt utan utefter andra kriterier som ”typiskhet” eller ”otypiskhet”, eller helt enkelt efter tillgänglighet. Mina informanter har valts utifrån ett kriterium, i det ena fallet för att en person är homosexuell och i det andra som för att det är en lärare.

2.5 Urval och avgränsning

Jag har valt att intervjua en ung lesbisk kvinna som är bosatt i Stockholm då jag vill undersöka hur unga lesbiska kvinnor upplever sin skoltid och därmed kunna lyfta fram de föreställningar som finns bakom skolans värderingar gentemot homosexualitet. Därför har jag också valt att intervjua en lärare vid ett gymnasium. Läraren undervisar i samhällsvetenskap och psykologi och har även undervisat i idrottspsykologi, internationella relationer och ledarskap. Just nu arbetar hon på en skola med 1200 elever som är fördelade på olika program: samhällsprogrammet, teknikprogrammet, elprogrammet, naturvetenskapliga programmet, det programförberedande individuella programmet, aspergerklasser samt inriktningarna industridesign, arkitektur och samhällsbyggande. Det handlar mer om ett val av informanter istället för ett urval, då jag inte gör anspråk på någon generaliserbarhet (Rosengren & Arvidsson, 2002). Min avsikt med denna

studie är inte heller att studera aspekter såsom ålder, utbildningsnivå, klassbakgrund, etnicitet etc, utan det är sexuell läggning som står i fokus. Evjegård (2009) menar att avgränsning är viktigt i en uppsats så att den inte spänner över alltför stora områden. Därför har jag valt att endast avgränsa mig till gymnasial nivå och likaså till ämnet homosexualitet och framför allt lesbiskhet.

3.0 Tidigare bakgrund

3.1 Gayvärlden från 1980 till idag

Aldrich (2007) menar att sedan urminnes tider och över hela jorden har vissa män och kvinnor alltid känt ett behov av känslomässig och fysisk närhet till personer av det egna könet. Män har genom historien åtrått och älskat andra män, och kvinnor har åtrått och älskat andra kvinnor. De icke-heterosexuellas historia som under många år har varit bortglömd, ignorerad och censurerad har under de senaste åren hamnat i fokus för forskningen och alternativa vägar till kunskap och insikter har därmed öppnat sig. Aldrich (2007) kallar detta *den tysta historien*. Tidigare visste man inte så mycket om homosexuella relationer mellan kvinnor i antikens Grekland, men det betyder det inte att det var okänt utan att de flesta källorna vi har att tillgå skapades av män och var avsedda för en manlig publik. Den person som är mest förknippad med lesbisk kärlek i antikens Grekland är poeten Sapfo från ön Lesbos. Sapfo skrev om kvinnornas värld, deras vardagsliv, deras äktenskap och deltagande i religiösa ceremonier. Hon lovprisade också kvinnornas skönhet och kärlek dem emellan, och hon samlade en grupp unga kvinnor omkring sig som hon deklamerade sina verser inför. Sapphos rättfram utsagor om lesbisk kärlek har lett till att hennes poesi inte alltid fått det erkännande den förtjänar. Vissa forskare har gått så långt att de ändrat eller bearbetat hennes texter så att det homoerotiska innehållet har försvunnit.

Nyare forskning har ifrågasatt den traditionella uppfattningen att det före 1900-talet var nästan otänkbart med sexuella relationer mellan kvinnor. Dagens genusforskning har utvecklat begrepp som "kvinnlig maskulinitet" som kan appliceras på både dåtid och nutid, och företeelser som förut sågs som ett hot mot den moderna identiteten (butch/femme-relationer, kvinnor i manskläder och så vidare). En röd tråd i den lesbiska historien handlar om de vardagliga omständigheter som gjorde det (o)möjligt eller svårt för samkönade relationer. Historiker som studerar det tidigmoderna Europa har visat att lesbiska relationer var långt ifrån okända. För

många tidigmoderna kvinnor var religionen en möjlighet att vända ryggen åt män och familjer till förmån för kvinnor, väninnor och systrar. I det katolska Europa gav klosterlivet exempelvis en möjlighet att studera och meditera i männens frånvaro utan äktenskapets förpliktelser. Vissa lämnade sina män och barn för att kunna resa och predika tillsammans, och även om det inte finns några ”bevis” för sexuella uttryck betyder sådana relationer mycket för den lesbiska historieforskningen eftersom de utgör ett råmaterial till en historia om ”lesbiskliknande beteenden”.

En viktig aspekt är den ojämlikhet som finns inom gayvärlden mellan män och kvinnor, samt den bild som ges i medier. Det är sällan man hittar information eller mötesplatser för lesbiska kvinnor medan det finns mycket av detta som riktar sig till homosexuella män. Ett exempel är Qruiser, en sida på nätet som utger sig för att vara Sveriges största gaynyhetssajt och som har 90 000 besökare per vecka. På hemsidan kan man hitta de aktuella nyheterna och information om bloggar, nöjen, samhällsfrågor, kulturfrågor, sport, resor och shopping etc. Dock finner man inte mycket som rör lesbiska kvinnor fastän hemsidan uppger sig att vara Sveriges största gaysajt. Dina Avrahami uppger i sin doktoravhandling *Vi dansar inte på borde* (2007) att kvinnors plats inom gaysamhället och inom RFSL handlar om den interna prestigestrukturen och att homosexuella män därför dominerar inom gaysamhället.

3.2 Homofobin i skolans värld

Flera undersökningar har påvisat att homofobi är utbredd bland ungdomar i skolåldern samt att kränkningar på grund av kön och sexuell läggning är vanligt förekommande. I Göteborg genomförde Centrum för värdegrundsstudier år 2003 en enkätstudie bland elever i grundskolan och gymnasium. Studien uppvisar klara tecken på att kränkningar på grund av sexuell läggning och användandet av homofobiska uttryck är väldigt vanligt i den svenska skolmiljön. Studien visar även på att kränkningarna ser olika ut, där bland annat över 15 procent av eleverna i årskurs 8 har blivit utsatta för homosexuellt relaterade kränkningar (Osbeck m fl, 2003:120:132). Undersökningen visar även att elevernas inställning också är att de flesta anser att skolorna generellt arbetar med att motverka kränkningar i allmän mening, men dock inte när det gäller just homofobi vilket verkar vara det område som man minst satsar på. På frågan om hur ofta homosexualitet tas upp under sex- och samlevnadsundervisning svarar 82 procent av eleverna att

homosexuella relationer aldrig eller endast någon enstaka gång tagits upp explicit (Osbeck mfl, 2003:134).

3.3 Brister i skolans läromedel och kunskapsbrister bland lärarna

Skolverket (2006) genomförde 2006 en studie som granskar hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och annan trosuppfattning samt sexuell läggning framställs i 24 läroböcker. Granskningen gällde både för grund- och gymnasiskolan och ämnena biologikunskap, historia, religionskunskap och samhällskunskap. Läroplanens värdegrund utgjorde utgångspunkten för analysen och uppgiften var att bedöma om och hur läroböckernas innehåll avvek från denna värdegrund samt att identifiera eventuella uttryck för diskriminering eller andra former av kränkningar. Undersökningen visar på stora brister i läroböcker utifrån skolans värdegrund. Där finns exempel på både onyanserade och stereotypa beskrivningar av olika grupper som kan upplevas både diskriminerande och kränkande för elever. Studien visar också att många läroböcker innehåller många goda exempel, och för att kunna uttrycka mångfald är det viktigt att använda flera olika läromedel så de kan komplettera varandra (Skolverket, 2006). Gällande sexuell läggning så är "vi:et" i läroböckerna utan tvivel det heterosexuella. En huvudlärobok spelar en väldigt stor roll i undervisningen även om andra typer av läromedel kan användas såsom massmedia, internet, filmer etc. Det kan också vara så att subtila kränkningar kan vara svåra att upptäcka, vilket är orsaken till att lärare både behöver tid och mer stöd i bedömningen av innehållet.

3.4 Introduktion till RFSL

RFSL arbetar för att homosexuella, bisexuella och transpersoner ska ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter som andra. Arbetet för detta sker genom politisk påverkan, informationsarbete och sociala stödjande verksamheter. RFSL bildades 1950 och är en av världens äldsta organisationer för homosexuella, bisexuella och transpersoner. Idag har organisationen cirka 4000 medlemmar. RFSL:s vision och yttersta mål är ett samhälle präglad av respekt och acceptans inför människors olikheter på ett så genomgripande sätt att RFSL och andra liknande organisationer inte ska behövas. Deras målsättning är att lika rättigheter,

möjligheter och skyldigheter ska gälla för alla homosexuella, bisexuella och transpersoner som för alla andra i samhället. RFSL:s verksamhet består av politik, informationsverksamhet och sociala insatser. Ideellt engagemang är den viktigaste arbetsformen för RFSL:s arbete inom internationella sammanslutningar är en viktig och givande del av RFSL:s sexualpolitiska arbete, all verksamhet som RFSL bedriver syftar till att förbättra helhetssituationen för homosexuella, bisexuella och transpersoner (Riksförbundet för sexuellt likaberättigande).

3.5 RFSL:s normativa arbete i relation till styrdokumentet

RFSL ska i framtiden prioritera internationellt arbete till förmån för hbt-personers mänskliga rättigheter med målsättningen att Sveriges regering, riksdag och berörda myndigheter aktivt ska driva dessa frågor i utvecklingssamarbeten och internationell politik. RFSL ska samverka med organisationer, myndigheter och andra aktörer som arbetar med eller har potential att arbeta med hbt-personer, RFSL utgår ifrån människolivets okränkbarhet, alla individers frihet och integritet och alla människors lika värde. Jämlikhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är även någonting som skolan skall förmedla och gestalta enligt läroplanen (94 & Lpf 94). Både skollagen och läroplanen garanterar skydd till alla elever för att undvika kränkning. All personal skall arbeta aktivt för att motverka trakasserier och förtryck av både grupper och individer. Verksamheten i skolan ska enligt skollagen utformas i överenskommelse med grundläggande demokratiska värderingar, egenvärde och respekt för den gemensamma miljön (1 kap. 2 och 9 §§). RFSL menar dock att detta inte efterföljs på alla skolor där skollagarna för att leva upp till målen är stora.

RFSL tar i sin verksamhet tillvara på alla erfarenheter och perspektiv som finns bland hbt-samhället. Organisationen arbetar dessutom för att förstärka medlemmarna i deras identiteter. Alla skall känna sig välkomna och respekterade inom RFSL oavsett kön, könsidentitet/könsuttryck, sexuell läggning, etnicitet, klass, geografisk position, funktionalitet och ålder. RFSL arbetar externt för att synliggöra alla medlemmar i hbt-samhället och motverka diskriminering i samhället. Förbundsstyrelsen och avdelningsstyrelsen skall regelbundet utvärdera de frågor som drivs för att säkerställa att RFSL:s politiska verksamhet kvalitetssäkras.

Skolarbetet inom RFSL går tillbaka till 1970- talet och syftar till att öka kunskapen om hbt-personers livsvillkor. Det handlar om att gå ut i skolorna och informera om och förmedla kunskap

om hur heteronormer fungerar och begränsar människor. RFSLs skolverksamhet är ett sätt att arbeta för de mål finns i läroplanen där det står att ”skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse”. Skolan skall fungera som en trygg miljö oavsett sexuell läggning eller könsuttryck. Genom att på ett öppet och pedagogiskt sätt svara på elevernas frågor vill RFSL uppnå en dialog för att synliggöra normer (Magnus, Carlsson, 2008 RFSL).

Skollagen 3 kap. 15 § säger vidare att man skall vidta åtgärder för att förebygga och förhindra ”att någon elev utsätt för trakasserier i samband med kön, etnisk, tillhörighet, religion, funktionshinder eller sexuell läggning för sexuella trakasserier”. Läroplanen utgår från det som står i skollagen och betonar att man till eleverna ska kommunicera människors lika värde, jämställdhet mellan könen och solidaritet med svaga och utsatta (skolverket.se).

4.0 Forskningsläge

Det pågår viss forskning kring lesbiska i Sverige, men inte tillnärmelsevis i lika stor omfattning som den forskning som rör bögar. Dina Avrahami har i sin doktorsavhandling *Vi dansar inte på bordet* (2007) studerat 21 vuxna invandrarkvinnors livserfarenheter. Kvinnorna kommer från 15 olika länder och har olika kulturella bakgrunder. Studien är etnografisk och kvalitativ, och det empiriska underlaget har samlats in genom fältarbete som har inkluderat både semistrukturerade och ostrukturerade intervjuer och naturligt förekommande samtal i olika sammanhang. Studien illustrerar det samband och den växelverkan som finns mellan lesbiskhet och migration. Dina har valt att lägga fokus på homosexuella invandrarkvinnor, medan jag studerar unga lesbiska kvinnor. I hennes avhandling diskuteras även kvinnors plats inom gaysamhället och inom RFSL. Hennes informanter riktar kritik mot den interna prestigestruktur som finns inom gaysamhället. De anser att de homosexuella männen är dominerande, och denna kritik är alltså inte specifik för invandrarkvinnors situation utan gäller alla kvinnor. Informanterna pekar även på klasskillnaderna som finns i HBT-världen, och som kan drabba särskilt den som är invandrare. Här nedan följer ett antal studier om lesbiska som jag också tagit del av, varav Fanny Ambjörnssons och Tiina Rosenbergs arbeten utgör de viktigaste för min studie.

Miranda Andersson har i sin magisteruppsats från Högskolan i Borås, *Ung och gay – informationsbehovet som ung och homo- eller bisexuell i komma-ut-processen*, beskrivit homosexuellas villkor i Sverige samt den diskriminering som råder mot hbt-personer. Andersson uppger att även om dagens samhälle ser bättre ut för homosexuella så finns den en ökad trend vad gäller hatbrott mot homosexuella och bisexuella. Johan Hilton behandlar i sin bok *No tears for queers* (2005) tre omtalade mord som ägt rum på grund av att offret i fråga var homosexuell. Hilton skriver att många tror fortfarande än idag att en lesbisk kvinna är en manhaftig kvinna som inte rakar sig under armarna och som betar sig som man.

Annelie Fellman har skrivit en C-uppsats där med titeln *Feminitet/maskulinitet- en queerteoretisk studie och berättelseanalys av tjejerna mot srömmen och såna som oss*. Syftet med studien är att utifrån ett queerteoretiskt perspektiv synliggöra och problematisera konstruktioner och förhållanden mellan feminitet/maskulinitet och lesbisk identitet, Antologin *Såna som oss* har ett liknande syfte och handlar om sexualitet, identitet och annorlundaskap och känslor av att inte passa in. Undersökningen bygger på lesbiska tjejers egna berättelser.

Queerforsaren Fanny Ambjörnsson (2004) har undersökt den heteronormativa genusordningen som gör att vissa sexuella relationer, rörelsemönster, begär och tal blir mer önskevärda och begripliga än andra. Om man av olika anledningar tangerar gränserna för denna ordning riskerar det att betraktas som obegripligt och skrämmande. Exempelvis kan en promiskuös 80-årig kvinna eller en asexuell 19-årig man betraktas som obegripliga. Samhället ställer helt enkelt krav på den unga lesbiska kvinnan och hennes levnadsätt samt hur hon ska vara och bete sig för att passa in i normen.

Queerforsaren Tiina Rosenberg (2006) har i sin bok *L-ordet* under rubriken *Lesbiska i Sverige ett utforskat område* visat hur lesbiskas identitetspolitik och den lesbiska delen av svensk kvinnorörelse i det närmaste är ett utforskat fält i svensk kvinnohistoria. Det problematiska med kvinnorörelserelaterad historieskrivning och forskningen om 1970-talets nya kvinnorörelse i Sverige, är att den ger intryck av en rörelse med enbart

heterosexuella kvinnor som aldrig konfronterades med lesbiska. Att det fanns konflikter mellan grupperna och även fientlighet mot lesbiska kvinnor vill man inte nämna. Rosenberg (2006) menar dock att en förändring är på gång, och idéhistorikern Emma Isaksson vid Stockholms universitet arbetar för närvarande på en avhandling om den nya kvinnorörelsen i Sverige där hon inkluderar lesbisk feminism och lesbisk kvinnokamp.

5.0 Teoretiska utgångspunkter

I min uppsats ämnar jag undersöka lesbiska kvinnors livsvillkor och under skoltiden utifrån en queerteoretisk utgångspunkt. Det postmoderna synsättet som queerteorin kommer ifrån utgår ifrån att det inte finns någon sann eller naturgiven verklighet, utan att människor tillsammans skapar den sociala verkligheten (Kvale, 1997). Jag utgår ifrån Tiina Rosenbergs (2002) förståelse för queer då hon är en av Sveriges främsta auktoriteter på queerteori. Utifrån hennes böcker *Queerfeministisk agenda* (Rosenberg, 2002) och *L-ordet* (Rosenberg, 2006) kommer jag att ta upp de delar som kan appliceras på min undersökning. Även tidigare nämnda Fanny Ambjörnsson (2004) avhandling om genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer, *I en klass för sig*, är av stor vikt för min uppsats. Syftet med Ambjörnssons studie var att med utgångspunkt i två grupper av tonårstjejer med olika klassbakgrunder undersöka hur feminina genuspositioner skapas inom ramen för en heteronormativ ordning. Ambjörnssons avhandling handlar om skapandet av femininitet, skärningspunkten mellan klass och sexualitet och hur man blir tjej. Vilka ideal, normer och krav har man att förhålla sig till? Vad består denna normalitet av? Hur skapas och upprätthålls, ifrågasätts och förhandlas de tjejerna emellan? Och vad händer om man inte lever upp till den?

5.1 Queerteori – betydelsen av queer och vilka är queera?

Queer har under 1990-talet beskrivits på olika sätt, och det vanligaste är att queer anses som synonymt med lesbisk, gay, bisexuell eller transidentiteter. Rosenberg (2002) menar att det inte finns någon heltäckande förklaring till allt som gått/går under rubriken queer och queerteori. Queerteorin baserar sig på olika teoretiska diskussioner inom lesbisk feministisk teori, samt inom gaystudier (Gay studies) som förts om den dominerande och normerande ställning som heterosexualiteten har i det västerländska samhället. Queerteorin utvecklades inledningsvis av

humanister, i huvudsak av filosofer och litteraturvetare, men har sedan 1990-talet spridit sig till samhällsvetenskaper, juridik, teologi och även till naturvetenskaperna. De flesta människor sticker ut på ett eller annat sätt och passar inte alltid in i de rådande normerna. Det är därför på tiden att anpassa normerna efter människorna, istället för att tvinga människor in i kategorier som inte fungerar för dem. Att vara queer är inte en beteckning på någon allmän motståndsideitet som baserar sig på insikten att inte tillhöra samhällets huvudfåra, utan det queera förhållningsättet står alltid i relation till den heterosexuella normen som en exkluderande princip. Det gäller då främst köns/genusidentifikation och/eller sexualitet. Oftast uppträder dessa kategorier tillsammans, men ibland är bristen på samstämmighet mellan kön/genus och sexualitet just den queera skärningspunkten. Detta gäller i synnerhet delar av de transidentiteter där kön/genus och sexualitet inte automatiskt följer något normativt spår. Queerteorin är en öppen och tillgänglig position för alla som kritiskt vill granska det heteronormativa. Inom queerteorin används inte termen queer som en identitetsbeteckning på samma sätt som queeraktivister från det sena 1980-talet och tidiga 1990-talet benämnde sig själva som queer i betydelsen ”maximerad homosexualitet”. Under 1990-talet blev det allt vanligare att kalla sig queer i stället för homosexuell, böj eller flata. Detta gäller i synnerhet i de engelskspråkiga länderna. I den politiska användningen av queer fungerar beteckningen i särskilt USA som ett paraplybegrepp för HBT-samhället (Rosenberg, 2002).

5.2 Relationen homosexuell- gay-queer

Homosexualitet och heterosexuallitet är historiskt sett lika problematiska och i lika stort behov av analys och en fördjupad förståelse. Queerteorins centrala fråga rör heterosexuallitetens i stort sett orubbade status som något naturligt, universellt och enhetligt. Rosenberg (2002) menar att så länge homosexualitet studeras utan att samtidigt kritiskt granska heterosexualliteten, så bibehåller heterosexualliteten sin ställning som en självklar och privilegierad social position. Många grupper är eller upplever sig som förtryckta, men ingen enskild grupp kan hävda att det förtryck som den egna gruppen är utsatt för äger någon moralisk prioritet. Alla köns-/genusidentiteter och sexuella kategorier. bisexuellaa, heterosexuella, homosexuella ooh transidentiteter, representerar en mångfald erfarenheter som behöver ges utrymme då teorier konstueras. Vanligen uppfattas homosexualitet som en beteckning på samkönad kärlek och sexualitet. Det tycks inte finnas något kontroversiellt i en sådan förklaring, men ur ett teoretiskt perspektiv är den inte tillräcklig. Den

förklarar inte varför heterosexualitet framstår som något naturligt, ett fenomen som inte behöver förklaras medan homosexualitet är avvikande och alltid kräver en förklaring. Den förklarar inte heller varför heterosexuella ständigt tycks vara omgivna av andra likasinnade medan homosexuella i litteratur, dramatik och filmer längre varit osynliga eller framställs som isolerade. Inom homosexualitetsforskningen har de så kallade essentialisterna länge stått mot den grupp som kallas sociala konstruktivister. Essentialism definieras traditionellt som tron på en sann essens som innebär oföränderlighet och därför konstitutivt för en given person eller för ett givet ting. I feministisk teori spårar man essentialismen tydligast i tankarna om en ren eller ursprunglig kvinnlighet, en kvinnlig essens, bortom det socialas begränsningar och därför en obesmittad eller till och med undertryckt ordning (Rosenberg, 2002 s 23). Den sociala konstruktivismen å andra sidan artikuleras i motsats till essentialismen och inriktar sig på att filosofiskt vederlägga den. Konstruktivismen hävdar att essensen själv är en historisk konstruktion. Konstruktivister lyfter fram sociala processer och relationer till det centrala och diskuterar hur det tidigare betrakats som självklara kategorier. Exempel på sådana centrala termer är ”kvinna”, ”man”, ”homosexuell” och ”heterosexuell”. Medan essentialister riktar blicken inåt riktar konstruktivister blicken utåt för att granska produktionen och organisationen av könsskillnader och/eller sexuella skillnader. Under 1900-talet har queerteorin trängt in i framförallt det amerikanska forskarsamhället. Queerteori har fokuserat på spänningsförhållandet mellan det heterosexuella och homosexuella, samt ifrågasatt sexuella definitioner i allmänhet och heteronormativa köns/genusidentiteter i synnerhet. Centralt för queerteorin är att betrakta sexualiteter som socialt, historiskt och geografiskt konstruerade. Som adjektiv betyder queer konstig, pervers, knäpp, avvikande och ordet har använts i den engelsktalande världen som en starkt och nedsättande beteckning på homosexuella. Rosenberg (2002) menar även att det inte tyckts finnas någon historisk förklaring till hur termen queer fick sin homosexuella innebörd, men historikern George Chauncy diskuterar i boken *The gay New York* hur män som var intresserade av andra män, men uppfattade sig som maskulina samt ville markera avstånd till ”fjollighet” började använda queer som självbeteckning så tidigt som på 1910-talet (Rosenberg, 2002, s 39).

5.3 På vilket sätt definieras lesbisk identitet

Rosenberg (2002) hävdar att den kollektiva sociala identitetens grund ofta är

någon form av förtryck när kulturellt dominerande grupper börjar skiljas ut, benämna och stöta bort en kategori människor, exempelvis homosexuella. Identiteter fungerar som berättelser och följer sina egna handlingar. För den homosexuella handlingen gäller det att upptäcka sin egen homosexualitet, våga säga det högt (komma ut-processen) och sedan arbeta sig in på den homosexuella gemenskapen. Att berätta sin livshistoria för sig själv och andra bidrar till att skapa en identitet. Skillnaden kan variera beroende på hur individen förstår sitt förflutna. Identiteten formas och omformas i denna ständigt pågående beskrivning och med allt vad det innebär av inre och yttre rörlighet.

Rosenberg (2006) undersöker i sin bok *L-ordet* lesbiska och flator och den kollektivitet och kontinuitet som finns inom denna grupp både teoretiskt och politiskt. Den handlar även om den kamp som icke-heterosexuella kvinnor och transpersoner fått utkämpa för att få utrymme i en heterosexistisk kvinnorörelse och feminism. Att arbeta för ett ökat samarbete mellan olika delar av kvinnorörelsen och mellan olika feminister har pågått länge. Sexualpolitiken är ett av de viktigaste områdena i feministisk teori och praktik.. Begreppet lesbisk är ett adjektiv på svenska, men både ett adjektiv och ett substantiv (*lesbian*) på engelska (Rosenberg, 2006). Rosenberg (2006) menar även att ordet lesbisk länge har fungerat som en genusdistinktion mellan lesbiska och bögar. Det talades mest om lesbiska och bögar historiskt, medan ordet flata blev vanligare under 1990-talet. I samband med den feministiska vändningen kunde man med nya kritiska ögon på bögvärlden, och ordet lesbisk blev då en distinktion mellan lesbiska och bögar. Det kan även ses som att lesbiska ville ha sitt separata rum och sin egen del i homo/gay-rörelsen. Under den här tiden ställde sig männen inom homorörelsen frågan varför inte alla kunde vara homo eller gay, varför skulle lesbiska kalla sig lesbiska och dessutom skapa egna rum och anordna egna tillställningar. Detta ansågs vara provocerande för många lesbiska kvinnor, och sveket från bögar inom gaykulturen medförde att man alltmer struntade i politiken (Rosenberg, 2006).

5.4 Den sexuella frigörelsen och betydelsen av att vara lesbisk

Frågan om kvinnors sexualitet lyftes fram på ett alldeles nytt sätt på 1960-talet, och tiden brukar därför kallas för den sexuella frigörelsen. Frågan som Rosenberg (2006) ställer sig är hur fri denna tid egentligen var där många feminister påpekade att frigörelsen innebar en mängd besvikelser därför att kvinnors förväntningar på sexuell njutning förhöjdes men infriades sällan.

Sex och relationer till män diskuterades i alla kvinnogrupper. Mycket av det som skrevs om sexualitet och sexrelationer var optimistiskt oavsett om det handlade om lesbiskhet eller heterosexualitet. Den feministiska sexualpolitiken fokuserade främst på två viktiga teman under 1970-talet. Feminister kritiserade maskulina åsikter om kvinnors sexualitet, och å andra sidan började de undersöka den kvinnliga sexualitetens egna förutsättningar. Ett tema kopplades till debatten om den manliga sexualiteten och att "alla män är potentiella våldtäktsmän" samt att denna tanke utpekade män som aggressiva. Feminister började likaså kritisera den heterosexuella familjen, där mäns våld mot kvinnor och barn diskuterades flitigt. Dessa teman baserade sig på den nya lesbiska feminism som då utvecklade en egen identitetspolitik (Rosenberg, 2006, s 34). Rosenberg (2006) skriver att ordet lesbisk hade en annan politisk innebörd när ordet började användas i Sverige än vad den fick senare. Den politiska lesbiska feminism som fanns på 1970-talet innebar ett starkt avståndstagande från RFSL och den homosexuella kampen. Det drogs också en skarp gräns mellan de homosexuella kvinnorna och de kvinnor som under samma period började kalla sig lesbiska. Homosexuella kvinnor är ett uttryck som då betecknade kvinnor som hade relationer med andra kvinnor, men som inte deltog i den lesbiska rörelsen.

5.5 Fanny Ambjörnssons användning av queerteori

Fanny Ambjörnsson (2004) skriver i sin avhandling att sexualitet inte enbart bör uppfattas som könsumgänge eller samlag, utan i stället kan den ses som en ordning av blickar, känslor, begär, sociala relationer och skvaller. Ambjörnsson utgår från den amerikanska antropologen Gayle Rubin som menade att inte all sorts heterosexualitet uppbar samma moralisk status. I sin uppmärksammade artikel *Thinking Sex* skisserade hon en karta över hur olika sexuella handlingar bedöms där hon även visade att heterosexualitet existerar i mer eller mindre premierade och godtagbara former. Mest positivt sanktionerade är de sexuella handlingar som rör sig inom hemmet, i frivillig, icke-kommersiell, monogam tvåsamhet, mellan två personer av motsatt kön, ur samma generation och utan sexuella hjälpredskap. Med detta resonemang kan man urskilja hierarkier även inom heterosexualiteten, där vissa beteenden blir normerande och andra betraktas som avvikande. En viktig poäng enligt queerteorin är att skilja på heterosexuella beteenden och normativ heterosexualitet (Ambjörnsson, 2004:14). De flesta feminister och queerteoretiker är överens om att både genus och sexualitet varken automatiskt eller självklart alstras av biologin. Den amerikanska filosofen Judith Butler som räknas som queerteorins skapare har diskuterat

relationerna mellan kropp, genus, sexualitet och begär och har formulerat ett av de mer radikala ifrågasättandena av både heterosexualitet och genusidentitet som naturgivna. Butler hävdar att idén om ett naturligt kön, ett kön bortom sociala och historiska villkor, är en normativ sådan. Den föreskriver regler, inte bara hur man ska vara som man och kvinna, utan även att man ska vara just en man och kvinna. Enligt Butler existerar inte kategorin man och kvinna ”i sig”. De blir först begripliga och får mening inom en heterosexualiserad förståelseram som framställer två separata och motsatta kön som de enda möjliga identiteterna. Hon pekar även på den konstruerade uppdelningen mellan kön och genus och man och kvinna som utvecklats ur det hon kallar *den heterosexuella matrisen*. De heterosexuella matrisen innebär det kulturella raster som begripliggör genus, kroppar, sexualitet och begär samt särskiljer maskulinitet från femininitet för att sedan knyta ihop dessa genom det heterosexuella begärets handlingar. Att genus placeras på ”rätt sätt” och att lyckas prestera rätt sorts kopplingar mellan kropp, genus, sexualitet och begär kan därmed ses som en överlevnadsstrategi inom ett tvingande system (Ambjörnsson, 2004:15).

5.6 Queerpedagogik

Utgångspunkten för queerpedagogiken är att skolan idag inte är neutral och behöver ge extra stöd till de unga som då avviker i fråga om kön och sexualitet. Queerpedagoger ser skolan som en aktivt heteronormaliserad institution (Quinlivan & Town, 1999:1). Forskare har undersökt homo- och bisexuella ungas upplevelser av skolsystemet och talar om en heteronormalisering i tre olika processer, varav två av processerna är *upprätthållande av tystnaden och bevakandet av genusgränser*. Quinlivan och Town menar att det är ett faktum att homo- och bisexualitet osynliggörs och förtigs i skolans arbete och att undervisningen är planerad utifrån antagandet att alla elever är heterosexuella. De hävdar att lärare i sin undervisning och i diskussioner om kärlek och sex alltid utgår ifrån att alla elever skulle vara intresserade av personer av motsatt kön samt att elevernas omgivning såsom vänner och familj alla lever heterosexuellt. Den andra processen som beskrivs är *bevakandet av genusgränser* som handlar om att skolan oftast bidrar till att bibehålla och förstärka en traditionell uppdelning mellan manligt och kvinnligt. I Quinlivans och Towns studie framställdes kvinnlig sexualitet i sex- och samlevnadsundervisningen vidare som passiv snarare än som ett uttryck för fysisk lust (Quinlivan & Town, 1999: 10). Bevakandet av genusgränser sker konstant i skolvärlden, dels genom det frekventa användandet av könsrelaterade och sexualiserade uttryck såsom ”hora” och ”bög”, men även på andra sätt

riskerar elever som överskrider gränser för kön att kränkas och trakasseras genom kommentarer, utfrysning eller fysiska angrepp. Gränsbevakningen startar redan i förskolan då personalen uppmuntrar och begränsar olika beteenden och egenskaper hos ett barn beroende på barnets kön. Exempel på bevakandet av genusgränser i mitt material är den unga lesbiska tjejen i gymnasiet samt den utfrysning hon går igenom. Varken vänner eller lärare uppmärksammade hennes sexualitet och den utfrysning hon gått igenom i gymnasiet då skolan strävade efter att bibehålla och förstärka en traditionell uppdelning.

5.7 Att skapa genus

Genus är numera ett väletablerat begrepp i Sverige. Under 1980-talet införlivades ordet i det svenska språket för att beteckna kulturella föreställningar om skillnader mellan könen. En av de viktigaste poängerna var att skilja biologi från kultur och på så sätt begreppsliggöra att relationen mellan könen främst måste betraktas som socialt och kulturellt skapade (Hirdman 1998). En annan poäng var att understryka föränderligheten i den kulturella skapelsen utifrån den klassiska formuleringen att en kvinna är inte något man föds till utan något man blir. Genusbegreppet har gjort det lättare att på ett systematiskt sätt tala om män och kvinnor, manligt respektive kvinnligt utan att det behöver kopplas samman med biologiska skillnader.

Att vara tjej innebär att presentera en viss normativ heterosexualitet, eller som Ambjörnsson uttrycker det, att vara en tjej på "rätt sätt". Föreställningar om normalitet är inte enbart beskrivande, utan fungerar även som reglerande. Att bli tjej följer med som en sammanstrålning av olika former av makt, självdisciplinering och möten i vardagen. Dessa handlingar rör tankar och åsikter om och krav på normalitet. Det finns en mängd teoretiska aspekter på vad normalisering kan tänkas vara och hur den går till. Ambjörnsson väljer att kortfattat redogöra för några poänger som hon funnit relevanta för sin undersökning. Ett exempel är föreställningen att en tjej inte skall ha hår på benen. Om tjejer skulle låta håret på benen växa skulle de automatiskt placeras i kategorin killar.

Trots den teoretiska utgångspunkten som har handlat om att problematisera hur genus skapas i relation till sin tänkta motsats, hur kvinnor och femininitet frammanas i relation till män och

maskulinitet, har Ambjörnsson (2004) även koncentrerat sig på motsatsen vilket rör relationerna tjejerna emellan. Genom att endast undersöka tjejer blir det lättare att nyansera, komplicera och avtäcka den annars totalicerande kategorin. Ambjörnsson (2004) kan därigenom uppmärksamma de förbisedda grupper av tjejer som tenderar att betraktas som ointressanta, avvikande eller osynliga. Ambjörnsson (2004:26) blundar heller inte för de övergripande maktstrukturer i samhället som placerar tjejer i en relativ underordning gentemot killar. Vidare skriver Ambjörnsson om att oviljan att betraktas som okvinnlig är märkbar både vad gäller beteende, utseende och uppförande. Val av kläder, sminkning och smycken är ett sätt man huvudsakligen använder sig av för att göra sig feminin. Tjejerna som avviker från detta beskrivs i hennes studie som att vara mindre tilldragande. En av tjejerna i studien identifierar sig som lesbisk och beskriver hur de andra tjejerna i klassen beter sig annorlunda när det finns killar i närheten. Själv tror hon sig slippa en del av de begränsningar hon anser de andra vara utsatta för. Hon är genom sin homosexualitet inte lika påverkad av det heterosexuella spelet. Genom sitt heterosexuella ointresse upplever hon sig delvis som friställd från de outtalade begränsningarna hon ser hos klassens tjejer. Som lesbisk behöver hon inte bry sig om att vara attraktiv i killarnas ögon (Ambjörnsson, 2004:199).

Ambjörnssons studie visar att tjejerna sällan knöt lesbiskhet till sexualitet. Trots att en av informanterna identifierade sig själv som lesbisk så valde hon inte att tala om sex. Det var dock inte hennes sexualitet som gjorde henne avvikande, utan snarare hennes sätt att urskilja sig. Hennes utseende, att självmant klä sig annorlunda, klippa sig i kort frisyr sågs av många som ett uppenbart avståndstagande från det gängse kvinnoidealet. Det som framförallt tycktes vara problematiskt och störande var hennes ovilja att vara kvinnlig. Ambjörnsson(2004) beskriver även kommentarerna som slängs ut av de andra tjejerna i klassen om lesbiskhet och hur man kan se ifall någon är lesbisk. ”– de har Fjällrävenryggsäck och läderbyxor och linnen, sen är de svettiga och äckliga och inte rakade någonstans, inte ens vaxat mustaschen, de är äckliga tycker jag”. Genusavvikelsen uppmanas som den upplevda okvinnligheten, snarare än en avvikande sexualitet som betraktas som störande hos resten av tjejerna i klassen. Genom att ha en annan klädstil, klippa sig kortare än de andra och inte sminka sig uppfattades den lesbiska tjejen som oattraktiv.

6.0 Reflektioner kring skolans förhållningssätt till homosexualitet

I detta avsnitt har jag valt att sammanföra resultat och analys. Jag har också valt att presentera informanternas svar i form av citat från intervjuerna. Jag inleder med en presentation av informanterna. Gymnasieläraren är 36 år gammal, och har arbetat på skolan i tre års tid. Hon även undervisar i flera ämnen, och är specialiserad inom samhällskunskap och psykologi.

Gymnasieläraren tar i vårt samtal upp ämnet homosexualitet på en generell nivå, och anser att fler lärare bör uppmärksamma och tala mer om detta i sin undervisning. Den unga lesbiska kvinnan kom ut som lesbisk redan när hon var 14 år gammal. Idag är hon 25 år, vilket innebär att hon gick ut gymnasiet för drygt sju år sedan. Hon arbetar numera inom reklam- och marketingbranschen, och trivs bra med sitt jobb. Hon berättar att hennes sexuella läggning inte varit något hinder för hennes val av yrke, samt att hon accepteras som vilken annan kollega som helst.

6.1 Skolans regelverk gällande homosexualitet

Då jag har valt att utgå ifrån skolans regelverk gällande homosexualitet diskuterade jag detta med gymnasieläraren som uttryckte sig på följande vis:

”Mitt spontana svar är att skolan måste följa de diskrimineringslagar som gäller i samhället i övrigt. Sexuell läggning finns inte utskrivet specifikt i denna skolas värdegrund, vår vision är att var och en i alla möten hjälper till att utveckla varje individs potential och sär art. Denna gymnasieskola ska vara en attraktiv arbetsplats för såväl elever som personal så att eleverna kan gå ut i skolan med så bra kompetens som möjligt för framtida högskolestudier och yrkesliv”

Läraren uppger med andra ord att sexuell läggning inte finns inskrivet specifikt som en del i skolans värdegrund. Här vill jag hänvisa till RFSL:s arbete på olika skolor samt organisationens strävan efter att ämnet homosexualitet ska tas upp i undervisningen på alla skolor. RFSL arbetar för att homosexuella, bisexuella och transpersoner ska ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter som andra. RFSL menar att läroplanen ska utgå från det som står i skollagen där det uttrycks att man skall kommunicera människors lika värde samt jämställdhet mellan könen och solidaritet med svaga och utsatta i samhället. Skollagen 3 kap. 15 § skriver också att man skall vidta åtgärder för att förebygga och förhindra” att någon elev utsätts för trakasserier i samband med kön, etnisk, tillhörighet, religion, funktionshinder eller sexuell läggning för sexuella trakasserier” (Carlsson 2008).

I livsberättelseintervjun med den unga lesbiska kvinnan talar hon om hur skolans värderingar upplevdes i förhållande till hennes sexuella läggning. Hon menar att det inte var någonting som diskuterades i skolan, samt att skolan helt enkelt utgick ifrån att alla var heterosexuella, vilket också var anledningen till att det inte upplevdes som nödvändigt att diskutera ämnet homosexualitet:

” Jag tycker det är bra om det kan uppmärksammas i skolan genom att man diskuterar. Egentligen bör det inte behövas eftersom alla kärlek bör accepteras, vare sig man är homosexuell eller heterosexuell”

Den unga lesbiska kvinnan menar i stället att all typ av kärlek bör accepteras vare sig man är homosexuell eller heterosexuell. Samtidigt som den unga lesbiska kvinnan menar att det egentligen inte borde behöva diskuteras, så måste man ändå göra det då skolans arbete utgår ifrån att alla är heterosexuella. Detta kan kopplas samman till den heteronormativa process som Quinlivan & Town (1999) talar om i deras studie av homo- och bisexuella ungas upplevelser av skolan. Utgångspunkten för queerpedagogiken är att skolan idag inte är neutral, och det behövs ges extra stöd åt unga som avviker i fråga om sexualitet och kön. Quinlivan och Town menar att det är ett faktum att homo- och bisexualitet osynliggörs och förtigs i skolans arbete, och att undervisningen är planerad utifrån antagandet att alla elever är heterosexuella. Eleverna berättar i deras undersökning om att lärarna alltid utgår från att alla elever skulle vara intresserade av personer av motsatt kön i sin undervisning om sex och samlevnad, och denna process beskrivs som *upprätthållande av tystnaden och bevakandet av genusgränser*. Den unga lesbiska kvinnan säger i intervjun vid flera tillfällen att skolan bara utgår från att alla är heterosexuella. Även den svenska skolan bidrar därmed till *bevakandet av genusgränser* som då skolan verkar göra sitt yttersta för att bibehålla och förstärka en traditionell uppdelning mellan manligt och kvinnligt (Quinlivan & Town, 1999).

6.2 Lärarnas attityd

Då jag även var intresserad av att få veta hur undervisningen kring sex och samlevnad går till, och på vilket sätt man kommer i kontakt med frågor som rör homosexualitet, så kom även detta upp i samtalet. Gymnasieläraren menade då att :

”I psykologiundervisningen kommer homosexualitet upp då och då. Ett exempel är under avsnittet med psykologins- och psykiatrins historia där vi talar om hur man igenom historien har behandlat människor som avviker ifrån normen (i Sverige).I socialpsykologi talar vi om förväntningar utifrån kön och hur olika människor lever upp till stereotyper och normer.I samhällskunskap kommer homosexualitet upp då vi talar om mänskliga rättigheter, flyktingskäl, NGO:s arbete så som Amnesty International. Homosexualitet kommer även upp i diskussioner kring partipolitik”

Hon lade vidare till:

”Jag tycker inte att man talar tillräckligt mycket om HBT-frågor och det känns inte som om det finns någon övergripande plan ifrån skolan att ändra på detta utan jag tror att det kommer till den enskilde läraren att försöka tänka på detta i sin undervisning och i övrig kontakt med elever. Ett sätt att visa på annat än heteroexempel tror jag skulle vara att se över kurslitteratur och annat material. Man kan självklart även använda sig av skönlitterära böcker i vissa ämnen och tänka på urvalet av dessa böcker”

Läraren hävdar här att i diskussioner kring partipolitik och mänskliga rättigheter så känns det uppenbart att homosexualitet bör tas upp. Men vad gör man i samband med andra ämnen såsom i samband med sex- och samlevnadsundervisningen? Läraren påpekar att det i mångt och mycket faller på den enskilde läraren att försöka tänka på detta i sin undervisning. Då homosexualitet har funnits i alla tider borde det ju inte förvåna att det fortfarande existerar, och då borde den enskilde läraren försöka att ha ämnet i åtanke i undervisningen. Här vill jag än en gång påminna om Skolverkets studie från 2006 som granskade hur etniskt tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och annan trosuppfattning samt sexuell läggning framställs i 24 olika läroböcker. Undervisningen indikerade stora brister i läroböckerna utifrån skolans värderingsgrunder. Med tanken på att läraren även nämner att urvalet av böcker och kurslitteratur betyder mycket, så skulle man även kunna ange betydelsen av sexuell läggning i läroböckerna. Skolverkets studie visar även att valet av lärobok spelar en stor roll i undervisningen (Skolverket, 2006). Än en gång vill jag här också påminna om RFSL:s normativa arbete i relation till styrdokumentet. Jämlikhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är någonting som skolan skall förmedla och gestalta enligt läroplanen (94 & Lpf 94). All skolpersonal skall aktivt arbeta för att motverka trakasserier och förtryck av både grupper och individer. RFSL menar just att detta inte efterföljs på alla skolor där skillnaderna vad gäller att leva upp till målen är stora sinsemellan.

6.3 Om tystnanden kring lesbiska och lesbiskas tystnad

Den unga lesbiska kvinnan uppger i sin livsberättelse att hon kom ut som gay redan i 14-årsåldern. Hon visste att hon kunde anförtro sig till sin familj, även fast det var väldigt svårt. Hon umgicks mest med människor som också var gay, eftersom hon ansåg att de andra inte skulle förstå henne på samma sätt. Hon menar dock att saker och ting förändrades då hon började på gymnasiet:

”I skolan var det svårare, speciellt på gymnasiet. Då låtsas jag och pratade tjejernas språk genom att peka och titta på killar men dom genomsådade mig och frågade varför jag tittade på killar. "Du är ju lesbisk" men jag för nekade”

Detta går att koppla samman med Fanny Ambjörnssons studie där en av hennes informanter identifierade sig själv som lesbisk men valde att inte tala om sex. Hon berättade även att det heller inte var hennes sexualitet som gjorde henne avvikande, utan det var snarare hennes andra sätt att urskilja sig såsom hennes utseende, kläderna och den kortklippta frisyren, och det var just detta som ansågs som uppenbart avståndstagande från det dominerande kvinnoidealet. Den unga lesbiska kvinnan avvek även från normen då hon genomsådades av de andra tjejerna som såg att hon inte tittade på killar då hon var lesbisk.

Detta går vidare att koppla till Judith Butlers kritik av idén om ett naturligt kön. Föreställningen om ett naturligt kön föreskriver regler, inte bara för hur man ska vara som man och kvinna, utan även att man ska vara just man och kvinna. Anledningen till att den unga lesbiska kvinnan agerar som hon gör i tjejernas sällskap är för att det är någonting som förväntas av henne eftersom hon just är en kvinna. En kvinna skall vara intresserad av en man och vice versa. Detta återkommer i den unga lesbiska kvinnans livsberättelse. Även om hennes vänner påpekar att hon är lesbisk, och att hon av den anledningen inte behöver kolla på killarna, så valde hon ändå att göra det. Hon ville helt enkelt inte uppfattas som annorlunda i relation till de andra tjejerna.

Då jag också var intresserad av lärarens egen syn på unga lesbiska kvinnor i gymnasiet och vilket stöd som skulle kunna ges till gruppen, så svarade läraren följande:

”Om jag svarar för egen del så är det inget jag funderat på men jag försöker tänka på småsaker som att inte utgå ifrån att en tjejs partner är en kille och att jag i mina exempel inte alltid tar man-kvinna-perspektivet. När det gäller lärare i stort är det svårt att svara men jag har inte upplevt att det talas något om homosexualitet, Jag tror inte att det ges något speciellt stöd alls till lesbiska kvinnor i gymnasiet”

Återigen upplevs det som att detta inte diskuteras i skolan, och läraren understryker visserligen att hon personligen inte har något emot homosexuella, men det är samtidigt inte någonting som hon har funderat närmare på. Detta kan å ena sidan tolkas som att läraren inte vill peka ut en särskild grupp och minoritet, eller så avspeglar det en normativ hållning som är oreflekterad, det vill säga att man helt enkelt utgår utifrån att alla skulle vara heterosexuella. Gällande frågan om stöd svarade läraren inte förvånande att det inte finns något speciellt stöd till lesbiska kvinnor i gymnasiet.

Vad gäller den unga lesbiska kvinnans livsberättelse så berättade hon följande:

”Kanske kunde jag tala om det för någon i skolan att jag var lesbisk, men det stödet kom endast från mina föräldrar. Jag har blivit oförskämt bra bemött. Det skulle vara mera märkligt om jag hade varit ihop med en kille såvitt jag vet så fanns det inget stöd i skolan, det vet jag eftersom jag vågade aldrig ta upp det på skolan med någon lärare”

Kvinnan beskriver relationen till familjen och berättar om på vilket bra sätt hon blev bemött av sin familj när hon kom ut. De är numera vana vid tanken på att hon är lesbisk och att hon inte skulle kunna vara tillsammans med någon kille. Samtidigt berättar hon att hon inte vågade tala med någon om detta i skolan. Trots att detta ägde rum för drygt sju år sedan så går det att anta att problemet kvarstår än idag i skolans värld. Den lesbiska kvinnan berättade också för mig att många av hennes lesbiska vänner kände igen sig i denna erfarenhet. För att förtydliga detta vill jag återknyta till den enkätstudie som genomfördes i Göteborg 2003 bland elever i grundskolan och gymnasiet, och som påvisade klara tecken på att kränkningar på grund av sexuell läggning och användandet av homofobiska uttryck är väldigt vanligt förekommande i den svenska skolan. Enkätstudien uppmärksammade också att eleverna omvittnade, mot bakgrund av att de flesta själva anser att skolorna generellt arbetar med att motverka kränkningar i allmänhet, att detta just inte gällde homofobi som verkar vara det område som man satsar minst på. 82 procent av

eleverna uppgav till exempel att homosexuella relationer aldrig eller endast någon enstaka gång tagits upp i undervisningen (Osbeck mfl, 2003:134).

6.4 Slutsats

Jag vill här återkomma till att kvinnan i sin livsberättelse använde uttrycket ”vågade inte” i min intervju med henne. Det är tydligt att just den specifika skolan som hon hade gått på inte verkade bry sig om att homosexualitet bör uppmärksammas i undervisningen. Samtidigt kan det vara såsom läraren antydde i min intervju med henne, att det helt enkelt är upp till varje lärare på vilket sätt de väljer att ta in homosexualitet i sin undervisning. Läraren menar också att fokus i gymnasiet ligger på att utveckla varje elevs potential och sär art samtidigt som det ska vara en attraktiv arbetsplats för såväl elever som personal. Men hur ska då elever som ”avviker” sig från normen bemötas då de flesta skolor väljer att undervisa utefter och följa det ”traditionella könsmönstret” och utgå ifrån att alla är heterosexuella? Det finns då ingen plats för det ”onormala” om man väljer att se det på det sättet. Den unga lesbiska kvinnan berättar för sin del att hon har haft stöd från familjen ända sedan hon kom ut som lesbisk kvinna, men att hon stötte på utanförskapet då hon just började gymnasiet. Hade ämnet homosexualitet tagits upp av lärarna i skolan, så tror jag att det skulle ha ökat hennes självförtroende och få henne att känna sig trygg med den hon är. Det skulle också ha inneburit en ökad förståelse bland klasskamraterna om vad homosexualitet är och vad det står för. Framför allt skulle det ha betytt att det inte är något ”avvikande” och onormalt att vara homosexuell. Lärarens utsagor i intervjun visar dock tyvärr att problematiken kring tystnaden rörande homosexualitet i allmänhet och lesbiskhet i synnerhet i skolans värld är något som kommer att gälla även i framtiden.

7.0 Diskussion

I denna studie går det att notera att HBT-personer har varit och fortfarande är relativt osynliga i samhället. Ännu ett problem som blivit tydligt under undersökningens gång är att homosexuella män synliggörs mer i samhället än vad homosexuella kvinnor gör. Som kvinna och som lesbisk står man inför en ”dubbel börda” i samhället genom att vara just kvinna men även en lesbisk

kvinnor. Talar man om den homosexuella världen så lyfts männen oftast upp, dels i egenskap av att vara män men också för att vara homosexuella män. Med andra ord verkar det inte ha någon betydelse om vi nu pratar om homosexuella eller heterosexuella vad gäller jämställdhetsperspektivet - männen privilegieras alltid. Att frågan om homosexualitet bör uppmärksammas mer i skolan kommer heller inte som någon överraskning. Detta blir ett problem då det är i skolan som vi utformar våra identiteter och finner människor som vi ser upp till och vi vill bli som. Det är fel att utgå ifrån att alla skulle vara lika, för det är vi inte, till exempel vad gäller sexuell läggning. Jag vill även understryka vikten av skolans regelverk gällande homosexualitet där läraren menar att sexuell läggning inte finns inskrivet specifikt att tas upp som en del i skolans värdegrund. Läraren återkom i stället till betydelsen av att skolan skall fungera som en attraktiv arbetsplats samt att eleverna som går ut ur skolan ska göra det med så bra kompetens som möjligt. Här finns ett problem där man inte tar hänsyn till de olikheter som finns mellan olika elever. I stället månat skolan mer om sitt rykte och tenderar därmed att bibehålla ett traditionellt tänkande. Samtidigt blundar man för verkligheten och gör inte skolan till den trygga miljö som den egentligen skall utgöra för alla barn och ungdomar oavsett sexuell läggning. Att lärare i skolans värld samtidigt är medvetna om vilka brister som finns men inte kan åtgärda dessa kom inte heller som någon överraskning. Den traditionella heterosexualiteten gör det omöjligt för alla att rymmas inom denna. Trots att olika undersökningar har påvisat att homofobi är utbredd bland ungdomar i skolåldern samt att kränkningar på grund av kön och sexuell läggning är vanligt förekommande så arbetar få skolor generellt med att motverka mobbning i allmän mening när gäller just homofobi. I stället väljer man att förbise detta problem, vilket jag anser vara mycket allvarligt. Skolan efterföljer därmed inte de regler som enligt läroplanen innebär att all personal skall arbeta aktivt för att motverka trakasserier och förtryck av både grupper och individer.

8.0 Förslag till fortsatt forskning

Jag tror min uppsats kommer att kunna bidra till att öka den lilla forskning som finns om unga lesbiska kvinnor. Jag skulle även gärna vilja utveckla denna uppsats till magisteruppsats för att kunna låta fler personer få sina röster och erfarenheter hörda genom intervjuer eller livsberättelser. En sådan uppsats skulle företrädesvis välja fler skolor att studera och utöka studien genom att inkludera föräldrarna till barnen som går i skolan.

9.0 Käll –och litteraturförteckning

9.1 Litteratur

Ambjörnsson, Fanny (2004). *I en klass för sig – Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*.

Ordfront förlag, Stockholm

Avrahami, Dina (2007). *Vi dansar inte på bordet- Lesbiska invandrarkvinnor i Sverige:*

Stigmatisering & stolthet. Pickabook förlag, Stockholm

Ejvegård, R. (2009) *Vetenskaplig metod*. 4:e upplagan. Lund: Studentlitteratur. ISBN:

9789144054742. (183 sid.)

Hilton, Johan (2005) *No tears for queers*: Reportage om män, bögar och hatbrott. Stockholm:

Atlas (Falun: Scanbook)

Johansson, Anna (2005) *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Lund:

Studentlitteratur.

Osbeck - Holm - Wernersson, 2003. *Kränkningar i skolan. Förekomst, former och sammanhang*.

Värdegrunden rapport 5. Göteborgs universitet: Centrum för värdegrundsstudier.

Olsson, H., Sörensen, S. (2008). *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*.

Liber. (190s).

Sevegjord, Birgitta. *Lesbiska och bisexuella kvinnors hälsa*. RFSL Publicerad 2005-05-13

(Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.rfsl.se/halsa/?p=2716> (Hämtad: 2010-09-20)

Steiner, Kvale (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 978-91-

44-00185-2

Skolverket, 2006. *I enlighet med skolans värdegrund? En granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett ur-val av läroböcker*. Rapport

285. Stockholm: Skolverket.

Quinlivan, Kathleen & Town, Shane, 1999. "Queer pedagogy, educational practice and lesbian and gay youth", s 509-524 i *International Journal of Qualitative Studies in Education*.

Wernersson, I (2006) Genusperspektiv på pedagogik. Stockholm: Högskoleverket. (72 sid.)

Länk: http://www.hsv.se/download/18.539a949110f3d5914ec800079367/isbn_91-85027-44-8pdf

(Hämtad: 2010-11-12)

9.2 Elektroniska källor

Carlsson, Magnus : *Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFLS)* . Publicerad 2009-05-12

(Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.rfsl.se/?p=4021> (Hämtad: 2010-11-25)

Bill, Nillson (2009). *Kommunalrådet i Uppsala*. RFLS. Publicerad 2009-02-24.

(Elektronisk)Tillgänglig: <http://www.rfsl.se/?p=3815&aid=5076> (Hämtad: 2010-11-29)

Skolverket.se (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/>

Wendy, Moelker. *Homosexualitet*. DN Kultur och nöje. Publicerad 2004-03-16 (Elektronisk)

Tillgänglig:<http://web4health.info/sv/answer/sex-homo-what.htm> (Hämtad:2010-12-07)

Ulrika, Westerlund, vice ordförande RFLS och fd projektledare Forum för levande historia,

Stockholm. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.umo.se/vald--krankningar/Homo--och-bifobi/>

(Hämtad: 2010-12-10)

Skollagen (1985:1100). *Hälsa i skolan*. RFLS (Elektronisk) Tillgänglig:

<http://www.rfsl.se/halsa/?p=1339> (Hämtad: 2010-09-10)

Artiklar och andra uppsatser:

Andersson, Miranda (2007) *Ung och gay – Informationsbehovet som ung och homo- eller*

bisexuell i komma-ut-processen. Borås. Länk: <http://bada.hb.se/handle/2320/2811> (Hämtad

2010-09-11)

Fullman, Annelie (2006) *Femininitet/maskulinitet och lesbisk identitet. En queerteoretisk studie och berättelseanalys av Tjejerna mot strömmen och Såna som oss*. Länk:

<http://www.lu.se/o.o.i.s?id=19464&postid=132> (Hämtad: 2010-10-13)